

Μεθοδολογία
Κοινωνικών
Επιστημών

Λειτουργικοποίηση
και μέτρηση

ΠΜΣ Πολιτικής Επιστήμης και
Κοινωνιολογίας

ΕΚΠΑ/Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης &
Δημόσιας Διοίκησης

- Εξάμηνο: Χειμερινό 2024-25
- Μάνος Τσατσάνης (Επίκουρος Καθηγητής)
- etsats@pspa.uoa.gr

Έννοιες και εννοιολόγηση

- Έννοιες: οι θεμέλιοι λίθοι των θεωριών στην κοινωνική επιστήμη
 - Εννοιολόγηση: Η νοητική διαδικασία μέσω της οποίας ασαφείς και ανακριβείς ιδέες (έννοιες) προσλαμβάνουν πιο συγκεκριμένη και ακριβή υπόσταση
 - Παραδείγματα εννοιών στις κοινωνικές επιστήμες:
 - Κοινωνική τάξη, ευρωπαϊκή ταυτότητα, κοινωνικό κεφάλαιο, πολιτική συναίνεση, κοινωνική κινητικότητα...
-

Από την εννοιολόγηση στη λειτουργικοποίηση

- Εννοιολόγηση: η διαδικασία αποσαφήνισης του τι σημαίνει (τι εννοούμε με) με μια συγκεκριμένη έννοια.
 - Εννοιολογούμε και μετά **λειτουργικοποιούμε**.
 - Λειτουργικοποίηση: Η διαδικασία καθορισμού του συγκεκριμένου ενδείκτη ή των ενδεικτών που θα χρησιμοποιηθούν για τη μέτρηση μίας μεταβλητής (λειτουργικός ορισμός και τρόπος μέτρησης)
 - Ουσιαστικά, επιχειρούμε να γεφυρώσουμε το κενό ανάμεσα στη γλώσσα της θεωρίας και στη γλώσσα της μέτρησης
-

Λειτουργικοποίηση

Ενδείκτες και διαστάσεις:

Διάσταση: Μια πλευρά/πτυχή κάποιας έννοιας η οποία είναι δυνατό να προσδιοριστεί.

Ενδείκτης: Παρατηρήσεις μέσω των οποίων μας γίνεται γνωστή η ύπαρξη ή η απουσία ενός φαινομένου (προκύπτουν από τον λειτουργικό ορισμό)

Δείκτης: Ένα σύνθετο μέτρο, το οποίο συγκροτείται μέσω της άθροισης τιμών από διάφορους ενδείκτες

Διαφορά Διάστασης και Ενδείκτη: Η έννοια πολιτική συμμετοχή, μπορεί να μετρηθεί βάσει του ενδείκτη «**συμμετοχή στις εκλογές**» που αφορά στην παραδοσιακή διάσταση της πολιτικής συμμετοχής, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία.

Μπορεί επίσης να μετρηθεί βάσει του ενδείκτη "**clicktivism**" που αφορά στην αντισυμβατική διάσταση της πολιτικής συμμετοχής.

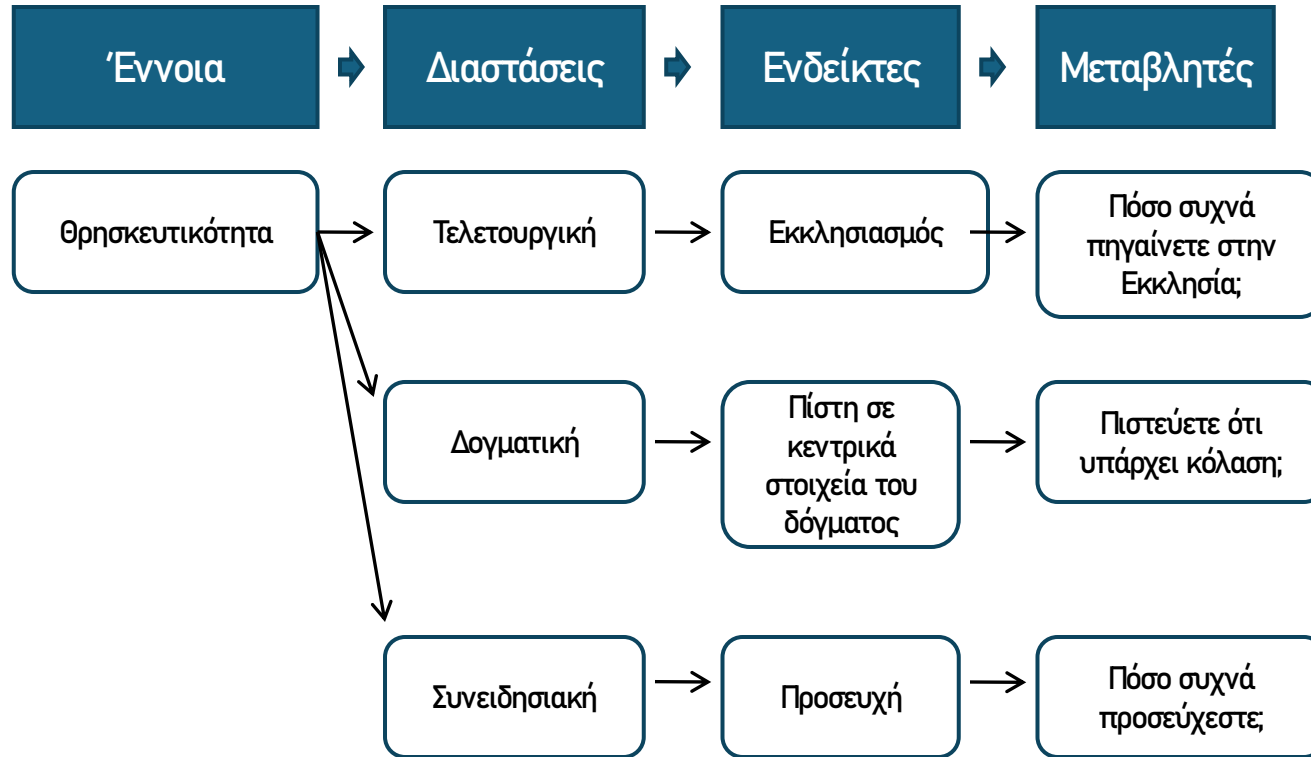
- Κάθε έννοια έχει δηλαδή καταρχήν διαστάσεις (πλευρές) και οι πλευρές μετρώνται βάσει ενδεικτών.
-

Γιατί να χρησιμοποιήσουμε πολλαπλούς ενδείκτες;

- Η εφαρμογή ενός μόνο ενδείκτη μπορεί να αποτυπώνει μόνο ένα μέρος της έννοιας προς εξέταση ή να είναι υπερβολικά γενικός
 - Οι πολλαπλοί ενδείκτες μπορούν να οδηγήσουν σε ακριβέστερες διακρίσεις μεταξύ ατόμων ή άλλων μονάδων παρατήρησης
 - Οι πολλαπλοί ενδείκτες μπορούν να αποτυπώσουν **διαφορετικές διαστάσεις μιας έννοιας**
-

Από την έννοια στη μεταβλητή Το παράδειγμα της «Θρησκευτικότητας»

Η μέτρηση

Ουσιαστικά, αναφερόμαστε στην τελευταία φάση της λειτουργικοποίησης:

- Η λειτουργικοποίηση ενέχει ορισμένες αποφάσεις:
 1. **Επιλογή Εύρους διακύμανσης** (συχνότητα εκκλησιασμού-ανώτατες και κατώτατες κατηγορίες)
 2. **Ενδιάμεσες κατηγορίες**
 3. Ποιες **διαστάσεις της έννοιας** (τελετουργική [εκκλησιασμός], συνειδησιακή [προσευχή] κλπ) θα μετρηθούν
 4. **Είδος και επίπεδο μέτρησης μεταβλητών**
-

Η μέτρηση

Παράδειγμα: Συχνότητα εκκλησιασμού

Ερώτηση (μεταβλητή): **Πόσο συχνά πηγαίνετε στην εκκλησία;**

1. Επιλογή Εύρους διακύμανσης

Ανώτατο όριο: π.χ. Κάθε μέρα

Κατώτατο όριο: π.χ. Ποτέ

2. Ενδιάμεσες κατηγορίες

Π.χ. (μεγάλη ακρίβεια): Κάθε μέρα, 6 φορές/εβδομάδα, 5 φορές/εβδομάδα κ.ο.κ.,..., Ποτέ

Ή π.χ (μικρότερη ακρίβεια, μεγαλύτερη συμπύκνωση). Κάθε μέρα, μερικές φορές/εβδομάδα, μερικές φορές/μήνα, μόνο σε γάμους/βαφτίσεις/μεγάλες γιορτές, ποτέ.

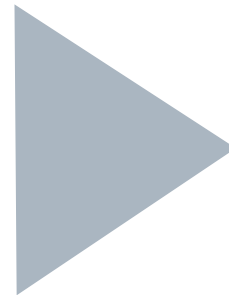
3. Ποιες διαστάσεις της έννοιας (τελετουργική [εκκλησιασμός], συνειδησιακή [προσευχή] κλπ) θα μετρηθούν;

4. Είδος και επίπεδο μέτρησης μεταβλητών. Ποιοτική, ποσοτική και σε ποιο επίπεδο;

Σημείωση: σε μία δομημένη συνέντευξη με ερωτηματολόγιο, οι πιθανές απαντήσεις σε μια ερώτηση συνήθως οφείλουν να περιλαμβάνουν τις απαντήσεις «Δεν γνωρίζω»/ «Δεν απαντώ».

Τι είναι λαϊκισμός; Ο ορισμός του Cas Mudde (2004)

«ως μια **ιδεολογία ισχνού πυρήνα** (*thin-centered ideology*) σύμφωνα με την οποία η κοινωνία είναι χωρισμένη σε δύο ομογενοποιημένα και ανταγωνιστικά μεταξύ τους στρατόπεδα: από τη μία πλευρά εκείνο των «απλών ανθρώπων» (*pure people*) και από την άλλη της «διεφθαρμένης ελίτ» (*corrupt elite*), ενώ η διαδικασία χάραξης πολιτικής θα πρέπει να ανταποκρίνεται στη γενική βούληση των ανθρώπων (λαϊκή κυριαρχία)»

ερμηνεία της κοινωνίας
ως ένα πεδίο
ανταγωνισμού μεταξύ
«των ελίτ» και «του λαού»

Λαϊκισμός ως «ιδεολογία ισχνού πυρήνα» Λειτουργικός ορισμός

- Βασικές διαστάσεις της έννοιας της «λαϊκιστικής ιδεολογίας» από τον ορισμό:
 - 1. Μανιχαϊστική αντίληψη του κόσμου (ελίτ εναντίον λαού)**
 - 2. Αντι-ελιτισμός**
 - 3. Αντίληψη της δημοκρατίας με πλειοψηφικούς και λιγότερο φιλελεύθερους όρους (λαϊκή κυριαρχία)**
- Ορισμός που αποτελεί τον «ελάχιστο κοινό παρονομαστή» όλων των διαφορετικών προσπαθειών μελέτης της έννοιας
- Αυτός ο ορισμός έχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί να εφαρμοστεί εξίσου σε διαφορετικά τοπικά και μη σταθερά πολιτικά περιβάλλοντα

Κατασκευή κλίμακας «λαϊκιστικών στάσεων» Van Hauwaert et al. (2020)

items	Question wording	Correspondence in Akkerman et al. (2014)	Populist sub-dimension
populism_1	The politicians in Congress need to follow the will of the people	POP 1	Popular sovereignty
populism_2	The people, not the politicians, should make our most important policy decisions	POP 2	Popular sovereignty
populism_3	The political differences between the people and the elite are larger than the differences among the people	POP 3	Anti-elitism
populism_4	I would rather be represented by an ordinary citizen than an experienced politician	POP 4	Popular sovereignty
populism_5	Politicians (elected officials) talk too much and take too little action	POP 5	Anti-elitism
populism_6	What people call 'compromise' in politics is really just selling out on one's principles	POP 7	Manichean worldview
populism_7	The particular interests of the political class negatively affect the welfare of the people	–	Anti-elitism
populism_8	Politicians always end up agreeing when it comes to protecting their privileges	–	Anti-elitism

For more information regarding the different sub-dimensions, as well as how these are operationalised across different populist measurements, we refer to Van Hauwaert et al. (2018).

Μεταβλητές

Μεταβλητή είναι το χαρακτηριστικό ή η ιδιότητα για την οποία συγκεντρώνονται πληροφορίες (δεδομένα) από τις μονάδες της ερευνώμενης μονάδας (πληθυσμού ή δείγματος) και παίρνει διαφορετικές τιμές για τις μονάδες αυτές.

Βασικές αρχές κατασκευής μεταβλητών:

1. Οι τιμές της πρέπει να παρουσιάζουν **πληρότητα περιεχομένου** (να μπορεί κάθε παρατήρηση να ταξινομηθεί).
2. Οι τιμές που απαρτίζουν μία μεταβλητή πρέπει να είναι **αμοιβαία αποκλειόμενες** (κάθε παρατήρηση να ταξινομείται βάσει μόνο μιας τιμής).

Παραδείγματα: φύλο, κοινωνική τάξη, εκπαιδευτικό επίπεδο, πρόθεση ψήφου, βαθμός ικανοποίησης από την Κυβέρνηση, τύπος διακυβέρνησης κλπ.

Επίπεδα μέτρησης μεταβλητών

- Ονομαστική Μέτρηση (nominal)
- Διατακτική Μέτρηση (ordinal)

Ποιοτικές

Ποιοτικές
ιδιότητες/διαφορές

- Μέτρηση (Ισο)διαστημάτων (interval)
- Αναλογική Μέτρηση/Μέτρηση Λόγου (ratio)

Ποσοτικές

Ποσοτικές
ιδιότητες/διαφορές

Επίπεδα μέτρησης μεταβλητών

1) Ονομαστική Μέτρηση (NOMINAL)

Πρόκειται για την ατελέστερη μορφή. Χρησιμοποιείται για τις ποιοτικές μεταβλητές και οι κατηγορίες είναι ανεξάρτητης σειράς και αμοιβαία αποκλειόμενες, έτσι ώστε ένα άτομο να μπορεί να ενταχθεί μόνο σε μία κατηγορία.

Η ονομαστική κλίμακα καθορίζει τη διαφορά ή την ομοιότητα και ΌΧΙ τη σειρά ή το βαθμό υπεροχής και υστέρησης. Με άλλα λόγια, η ταξινόμηση στις κατηγορίες της μεταβλητής γίνεται με βάση την παρουσία ή την απουσία ενός συγκεκριμένου χαρακτηριστικού.

Οι αριθμοί που χρησιμοποιούνται είναι συμβολικοί και δεν έχουν κανένα αριθμητικό νόημα.

Π.χ. Ψήφος στις προηγούμενες εκλογές (1: ΠΑΣΟΚ, 2: ΝΔ, 3: ΚΚΕ κλπ)

Επίπεδα μέτρησης μεταβλητών

2) Διατακτική Μέτρηση (ORDINAL)

Πρόκειται για ονομαστική μέτρηση, με την επιπλέον ιδιότητα ότι οι παρατηρήσεις ταξινομούνται σε κατηγορίες που ακολουθούν σειρά φυσική ή λογικά αποδεκτή, αύξουσα ή φθίνουσα.

Η πιο τυπική περίπτωση διατακτικής μέτρησης είναι μέσω της χρήσης της κλίμακας Likert σε κλειστά ερωτηματολόγια

Παραδείγματα:

- Συχνότητα παρακολούθησης θεάτρου (Συχνά-Περιστασιακά-Σπάνια-Ποτέ)
- Εκπαιδευτικό επίπεδο (Έως βασική εκπαίδευση-Έως δευτεροβάθμια εκπαίδευση-ΑΕΙ/ΤΕΙ και άνω)

Η βασική αρχή είναι ότι στη τακτική κλίμακα η απόσταση μεταξύ των κατηγοριών δεν μπορεί να μετρηθεί ως απόλυτο αριθμητικό μέγεθος: οι κατηγορίες διατάσσονται, αλλά η μεταξύ τους διαφορά δεν είναι ποσοτικά ίδια.

5-point scales

Satisfaction	Likelihood	Level of concern
1. Very dissatisfied	1. Very unlikely	1. Very unconcerned
2. Dissatisfied	2. Unlikely	2. Unconcerned
3. Neither dissatisfied or satisfied	3. Neutral	3. Neutral
4. Satisfied	4. Likely	4. Concerned
5. Very satisfied	5. Very likely	5. Very concerned

Agreement	Frequency	Awareness
1. Strongly disagree	1. Never	1. Very unaware
2. Disagree	2. Rarely	2. Unaware
3. Neither agree or disagree	3. Sometimes	3. Neither aware or unaware
4. Agree	4. Often	4. aware
5. Strongly agree	5. Always	5. Very aware

Familiarity	Quality	Importance
1. Very unfamiliar	1. Very poor	1. Very unimportant
2. Unfamiliar	2. Poor	2. Unimportant
3. Somewhat familiar	3. Acceptable	3. Neutral
4. Familiar	4. Good	4. Important
5. Very familiar	5. Very good	5. Very important

7-point scales

Agreement	Frequency	Appropriateness
1. Strongly disagree	1. Never	1. Absolutely inappropriate
2. Disagree	2. Rarely (less than 10% of the time)	2. Inappropriate
3. Somewhat disagree	3. Occasionally (about 30% of the time)	3. Slightly inappropriate
4. Neither agree or disagree	4. Sometimes (about 50% of the time)	4. Neutral
5. Somewhat agree	5. Frequently (about 70% of time)	5. Slightly appropriate
6. Agree	6. Usually (about 90% of the time)	6. Appropriate
7. Strongly agree	7. Every time	7. Absolutely appropriate

Satisfaction	Reflective of me	Level of difficulty
1. Very dissatisfied	1. Very untrue of me	1. Very easy
2. Dissatisfied	2. Untrue of me	2. Easy
3. Slightly dissatisfied	3. Somewhat untrue of me	3. Somewhat easy
4. Neutral	4. Neutral	4. Neutral
5. Slightly satisfied	5. Somewhat true of me	5. Somewhat hard
6. Satisfied	6. True of me	6. Hard
7. Very satisfied	7. Very true of me	7. Very hard

Priority	Quality	Importance
1. Not a priority	1. Very poor	1. Very unimportant
2. Low priority	2. Poor	2. Unimportant
3. Somewhat a priority	3. Below average	3. Slightly unimportant
4. Neutral	4. Average	4. Neutral
5. Moderate priority	5. Above Average	5. Slightly important
6. High priority	6. Good	6. Important
7. Essential priority	7. Excellent	7. Very important

Κλίμακες Likert

Χρησιμοποιούνται για να μετρήσουν γνώμες, στάσεις ή συμπεριφορές

Επίπεδα μέτρησης μεταβλητών

3) Μέτρηση Ισοδιαστημάτων (INTERVAL)

Έχει τις ιδιότητες της διατακτικής κλίμακας, με τη διαφορά ότι υπάρχουν προκαθορισμένα ίσα διαστήματα μεταξύ των κατηγοριών σε οποιοδήποτε τμήμα της κλίμακας.

Χαρακτηρίζεται από:

- Κοινή μονάδα μέτρησης
- Απροσδιόριστη αφετηρία

Μπορεί να εκφράσει διαφορές, αλλά ΌΧΙ αναλογίες.

Π.χ. Δείκτης νοημοσύνης: Η διαφορά μεταξύ 90-100 είναι ίδια με τη διαφορά 120-130, αλλά ο δείκτης νοημοσύνης 150 ΔΕΝ είναι διπλάσιος από το 75 (γιατί η αφετηρία, το 0, ουσιαστικά είναι απροσδιόριστη).

Το ίδιο με τη θερμοκρασία (το σημείο 0 δεν σημαίνει απουσία θερμοκρασίας, όπως και δείκτης ευφυΐας 0 δεν σημαίνει απουσία νοημοσύνης).

Επίπεδα μέτρησης μεταβλητών

4) Αναλογική Κλίμακα (RATIO)

Έχει τις ιδιότητες της κλίμακας ισοδιαστημάτων (άρα και των υπολοίπων) και εκφράζει ΚΑΙ αναλογίες. Έχει αριθμητικό νόημα το σημείο 0.

Π.χ. Εισόδημα (500 ευρώ-1.000 ευρώ κλπ)

Οι ποσοτικές μεταβλητές μπορούν να είναι συνεχείς (continuous) (π.χ. ηλικία) ή διακριτές (discrete) (π.χ. αριθμός μελών νοικοκυριού)

Παράλληλα, μπορούν να μετατραπούν σε ονομαστικές.

Το αντίστροφο ΔΕΝ γίνεται.